

NOVA AKROPOLA

ZA BOLJEG ČOVJEKA I BOLJI SVIJET

ZNANOST I DUHOVNOST

**NOVO VRIJEME,
STARA ZNANOST**

**HERMETIZAM I
RENASANS**

**ULJUDNOST
KAO ODABIR**

**CVIJETA
ZUZORIĆ**

4

NOVA AKROPOLA

ZA BOLJEG ČOVJEKA I BOLJI SVIJET

03 | 2026. WWW.NOVA-AKROPOLA.COM

Sadržaj

4 BOG, SVJESNOST, ZNANOST

Sukesh Motwani

9 NOVO VRIJEME, STARA ZNANOST

Delia Steinberg Guzmán

10 HERMETIZAM I RENESANSA

Branko Zorić

13 REVOLUCIJA ŽIVOTA

Nilakanta Sri Ram

14 ULJUDNOST KAO ODABIR

Doris Toić

16 CVIJETA ZUZORIĆ

Cvijet na drači

Marta Marić

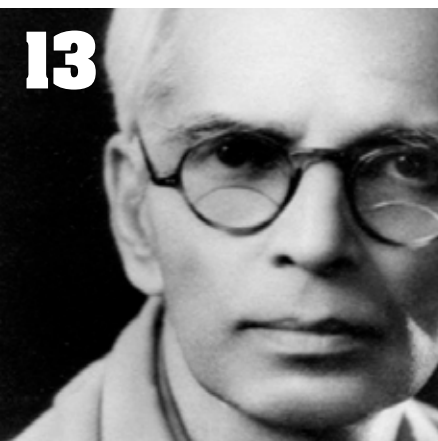
9

10

13

14

16

Impresum:

Glavni urednik: Andrija Jončić

Izvršna urednica: Nataša Žaja

Urednici rubrika: Dijana Kotarac, Ana Jončić, Jerko Grgić, Nataša Žaja, Branislav Vukajlović, Damir Krivdić

Lektura: Branka Žaja

Tehničko uredništvo:
Svjetlana Pokrajac, Matija Prević

ISSN 1849-6237

Izdavač:
NOVA AKROPOLA - kulturna udruga
Ilica 36, 10000 Zagreb
Tel: 01/481 2222
web: www.nova-akropola.hr
e-mail: info@nova-akropola.com

Dugogodišnja nastojanja mnogih znanstvenih velikana da dođu do odgovora na složena pitanja o nastanku univerzuma i porijeklu života često su dovela do nevjerojatnih otkrića. Ipak, polazišna pitanja ostala su i dalje otvorenima. To lijepo ilustrira Newton skromno opisujući vlastita istraživanja slikom dječaka koji se igra uz obalu mora, sretan što pronalazi pokoji oblutak dok se veliki ocean Istine prostire pred njim. A taj nas ocean poziva da se otisnemo dalje van vlastitih granica i sumnji i ne zaustavimo u nekom privlačnom rukavcu trenutnog stanja – jer on može biti samo djelić obale od koje se tek trebamo otisnuti k veličanstvenim tajnama stvarnosti.

Postoje mnogi putevi prema istinskoj stvarnosti, kako nas uči stari indijski tekst *Bhagavad Gita*. Osim znanstvenih, čovjek ima potrebu i za umjetničkim, društvenim, duhovnim i drugim stremljenjima i potvrđama. Neki znanstvenici s dubokim poštovanjem spominju duhovne učitelje religija kao one čija su usmjerenja prema dobrom i plemenitom životu daleko potrebija čovječanstvu od mnogih praktičnih, objektivnih otkrića. Jednako tako će s velikim žarom citirati pjesnike i filozofe, slušati glazbu, promatrati prirodu ili zastati pred slutnjom nečeg nedokučivog... Zar se, konačno, u tome i ne sastoji toliko neophodan zaokret koji se nalazi pred svima nama? Nadići različitosti i povezati mnogobrojne pristupe kako bismo pronašli njihov zajednički nazivnik, odakle se sigurno pruža bolji vidik na duboki smisao svega...

Uredništvo

BOG, SVIJEST, ZNANOST

Sukesh Motwani

...Sve je svjesno biće... Trava, drveće, Zemlja, Sunce, Mjesec i zvijezde, sve su oni um...

Kao filozofima rođenima u vremenu u kojem znanost vodi potragu za odgovorima na pitanja koja se tiču života, stvaranja i prirode stvarnosti, dužnost nam je održati živim osjećaj čuđenja prema skrivenom redu i harmoniji temeljem kojih univerzum funkcionira. Potraga za istinom i smislom podjednako je nadahnjivala filozofe, znanstvenike i religijske mislioce, stoga možda ne bi bilo pretenciozno ovu potragu kvalificirati kao potragu za krajnjim misterijem, zagonetkom Boga. Pozabavit ćemo se ovom zagonetkom navodeći zanimljiva razmišljanja koja oslikavaju odnos između znanstvenih nastojanja i duhovno utemeljenih ideja slavnih znanstvenika i pisaca. Nastojat ćemo pokazati da se racionalisti i znanstvenici, iako na različite načine, slažu oko postojanja nevidljive sile koja pokreće sve nas i određuje zakone prirode i univerzuma općenito. Ta je nevidljiva sila zasad izvan opipljivih parametara, definicija i mjera. Jednostavno, Einsteinovim riječima dostojnim poštovanja rečeno: "Ljudi, biljke ili kozmička prašina, svi plešemo na tajanstvenu melodiju kojoj iz daljine intonaciju daje nevidljivi svirač."

Kaže se da je Einstein gotovo sa strahopoštovanjem razmišljao o misterijima vječnosti, o životu, o

čudesnoj strukturi stvarnosti. Max Planck, jedan od najvećih teorijskih fizičara, bio je određeniji, tvrdeći da ne može biti stvarnog sukoba između znanosti i religije jer se one međusobno upotpunjuju. Zaključuje da znanost ne može riješiti krajnji misterij prirode jer smo i mi sami dio tog misterija koji pokušavamo dokučiti. Zaista, nije slučajno da su mnogi najveći mislioci svih vremena bili duboko religiozni. Čini se da bi svaka ozbiljna osoba koja promišlja morala shvatiti potrebu prepoznavanja i njegovanja religioznog dijela svoje prirode.

Na pitanje jedne djevojčice "mole li se znanstvenici", Einstein je napisao: "Svatko tko se ozbiljno bavi znanstvenom potragom, razvija uvjerenje da se kroz zakone univerzuma iskazuje nekakav duh, znatno nadmoćniji od čovjeka". Carl Sagan to podupire izjavom: "Ideja da se znanost i duhovnost na neki način međusobno isključuju, štetna je za obje. U 'debati' između znanosti i duhovnosti nemoguće je pobijediti, to je krivi put. Ustrajavanje na tome da znanost i religija moraju govoriti istim jezikom ili doći do istih zaključaka pramašuje smisao zajedničke težnje za cjelovitim znanjem i temeljnom istinom. Stvoriti suparništvo među njima, po pitanju važnosti i ispravnosti, beskorisno je. Zajedno, one

će oživjeti 21. stoljeće novom snagom. To će se dogoditi bili njihovi stručnjaci u dijalogu ili ne."

U svojim je bezvremenskim razmišljanjima o znanosti i religiji Carl Sagan napisao: "Ako ikada dođemo do točke u kojoj budemo mislili da potpuno razumijemo tko smo i odakle dolazimo, tada ćemo promašiti.". Stav kojim se odbacuju slijepi dogmatizam religije i tašta sigurnost znanosti, stav je nekih od najvećih znanstvenih umova u povijesti. Kada su se ljudi poput Kopernika, Keplera i Newtona borili protiv oštrog religijskog otpora na koji su nailazile njihove revolucionarne ideje, vjerovali su da će njihova otkrića proširiti ljudsko razumijevanje prirode Boga. Njihovo razmišljanje bilo je: što više razumijemo svijet oko sebe i svu njegovu zamršenost, bolje ćemo razumjeti um njegova stvoritelja. Fizičar Freeman Dyson je primijetio da je Einstein znanosti pristupao s religioznom divljenjem i dubokim poštovanjem. Kao njegov mladi kolega na Princetonu, svjedočio je Einsteinovom postupnom okretanju filozofiji, što je rezultiralo njegovim promišljanjima o "umu" i "uzvišenom duhu" univerzuma koja nam je ostavio u nasljeđe. Einstein je volio zamišljati budizam kao religiju budućnosti, sposobnu obuhvatiti najbolje od znanstvenog i duhovnog pristupa životu.

Svijet znanosti oživljava čovjekovo razumijevanje Boga i religije. Na primjer, znanstvenu nedoumicu je li svjetlost čestica ili val, razriješio je Paul Dirac naizgled neočekivanim i nelogičnim zaključkom da je ona oboje. Evo ključa koji je omogućio to otkriće: način na koji postavljamo pitanja utječe na odgovore do kojih dolazimo. Svjetlo ima osobine vala ako postavimo pitanje kao da se radi o valu, a osobine čestice ako postavimo pitanje kao da se radi o čestici. Ovo je obrazac za razumijevanje kako kontradiktorna objašnjenja stvarnosti mogu istodobno biti istinita. Religiozni impuls je potaknut pitanjima smisla: Što znači biti ljudsko biće? Odakle dolazimo? Kamo idemo? Kako biti korisni jedni drugima i svijetu? Imunologinja Esther Sternberg i kardiolog Mehmet Oz spoznali su da znanstvena jezgra zapadne medicine ne može riješiti, pa čak ni pristupiti pitanju ranjivosti ljudskog života, neminovnosti smrti, a ni našim svakidašnjim i ustrajnim nastojanjima oko pitanja smisla.

Razmislite o savršenoj uvodnoj rečenici teološkog klasika Reinholda Niebuhra u *The Nature and Destiny of Man (Priroda i sudbina čovjeka)*: "Čovjek je oduvijek bio svoj najveći problem". To možemo usporediti s Einsteinovom primjedbom da su naoru-

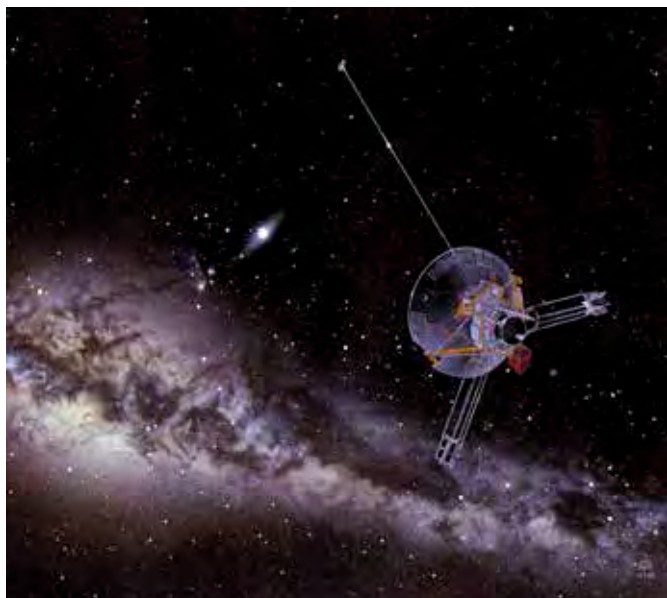
"Ljudska bića, biljke ili kozmička prašina, svi plešemo na tajanstvenu melodiju kojoj iz daljine daje intonaciju nevidljivi svirač."

žanje i tehnologija 20. stoljeća poput žileta u rukama trogodišnjeg djeteta. Čovjek ne može voditi život ispunjen propitivanjem, a ne primijetiti da su svi naši najveći ciljevi – politički, ekonomski i znanstveni – neizbježno otežani unutarnjom dramom ljudskog stanja.

U tom duhu, Einstein shvaća svog suvremenika Mahatmu Gandhija, a i Božje poslanike kao što su Isus, Mojsije i Buddha kao duhovne učitelje, ali i kao genije – "genije umijeća življenja ... umijeća koje je potrebnije kao podrška globalnom ljudskom dostojanstvu, sigurnosti i radosti nego sva otkrića koja se tiču objektivnog znanja".

Odnos između znanosti i religije propituje i fizičar Alan Lightman, jedan od danas najboljih znanstvenih esejista, u djelu *The Accidental Universe: The World You Thought You Knew (Slučajni Svemir: Svijet koji ste mislili da poznajete)*. U predgovoru Lightman priča da je na Tehnološkom institutu u Massachusettsu prisustvovao predavanju Dalaj Lame, "jednog od svjetskih duhovnih vođa koji je sjedio prekrivenih nogu u modernom hramu znanosti". Slušao je predavanje o budističkom konceptu *sunyata*, koji se prevodi kao "praznina" – ideji da su objekti u fizičkom univerzumu "prazni" temeljnim značenjem te da ih mi svojim umom ispunjavamo smislom i vrijednošću. Lightman dodaje: "Kao znanstvenik, čvrsto vjerujem da su atomi i molekule stvarni (iako su uglavnom prazan prostor) i da postoje neovisno od našeg uma. S druge strane, osobno svjedočim kako se uznemirim kada proživljavam ljutnju, ljubomoru, uvredu i sva ostala emocionalna stanja koja proizvodi moj vlastiti um. Jer, um je uistinu svoj vlastiti kozmos. Kao što je Milton napisao u *Izgubljenom raj*u, "[um] može

napraviti raj od pakla ili pakao od raja". U svojoj neprekidnoj potrazi za smislom u ovom zagonetnom i privremenom postojanju, zarobljeni unutar nekih kilogram i pol neurona, ponekad nam je teško reći što je stvarno. Mi često izmišljamo ono što ne postoji. Ili zanemarujemo ono što postoji. Trudimo se uvesti red u svoje umove, kao i u svoje koncepte vanjske stvarnosti. Trudimo se uspostaviti veze. Trudimo se pronaći istinu. Sanjamo i nadamo se. A pored svih tih nastojanja, proganja nas sumnja da je ono što vidimo i razumijemo o svijetu samo mali dio cjeline. Znanost nam ne otkriva smisao našeg postojanja, ali skida neke od velova. Napetost između unutarnje i vanjske realnosti također se nalazi u korijenu već dobro nam poznate napetosti između znanosti i religije.

Nadalje, Lightman polemizira protiv ideje da je znanost religija našeg stoljeća: "Ako je znanost religija 21. stoljeća, zašto još uvijek ozbiljno raspravljamo o raj i paklu, životu poslije smrti i manifestacijama Boga? Biologinja Nancy Hopkins eksperimentira s DNK raznih organizama kako bi proučila na koji način geni kontroliraju razvoj i rast živih bića. Čini li se kao da je time moderna znanost gurnula Boga u kut tako da On, Ona ili Ono više nema prostora za djelovanje, ili ga je možda učinila potpuno nebitnim? Sudeći po istraživanjima, nije. Ankete pokazuju da više od tri četvrtine Amerikanaca još uvijek vjeruje u čuda, vječnu dušu i Boga. Unatoč poplavi novih knjiga i izjavama istaknutih ateista, religija ostaje, zajedno sa znanošću, jedna od vodećih sila koje oblikuju našu civilizaciju. Naša mala grupa znanstvenika i umjetnika fascinirana je tim usporednim vjerovanjima, različitim načinima shvaćanja svijeta. I fascinirani su činjenicom da znanost i religija mogu koegzistirati u našim umovima."

Lightman tvrdi da postoje stvari u koje vjerujemo bez fizičkog dokaza, a ponekad čak i bez ikakve metodologije za dokazivanje. Ne možemo jasno utvrditi zašto nas završetak nekog književnog djela zaokuplja, ne možemo utvrditi pod kojim uvjetima bismo žrtvovali vlastiti život da bismo spasili život svog djeteta i je li ispravno ukrasti da bismo nahranili svoju obitelj, čak se ne možemo složiti ni oko definicije ispravnog i pogrešnog. Ne možemo utvrditi ni smisao svog života i ima li život uopće smisla. O ovim pitanjima možemo prikupljati dokaze i raspravljati, ali na kraju ne možemo doći do nekog sustava analize koji bi bio sličan onome kojim fizičari određuju koliko je sekundi potrebno trideset centimetara dugačkom klatnu da završi svoj otklon. Prethodna pitanja su pitanja estetike, moralnosti i filozofije. To su pitanja za umjetnosti i humanističke znanosti. U bilo kojem trenutku u vremenu, znanstvenik radi ili pokušava raditi na jasno postavljenom problemu, na pitanju koje mora imati definitivan odgovor. Za umjetnike i humaniste definitivni odgovori na sva zanimljiva i važna pitanja ne postoje. Zaista, sposobnost prihvaćanja neodgovorenih – a možda i neodgovorivih – pitanja nalazi se u srži kreativnosti i tajna je sreće, ali je istovremeno i esencija vjere, smatra Lightman. "Vjera, u najširem smislu, je puno više od pukog vjerovanja u postojanje Boga ili neuvažavanja znanstvenih dokaza. Ona je spremnost da se ponekad predamo stvarima koje ne razumijemo u potpunosti. Vjera je vjerovanje u nešto što nas nadilazi. To je sposobnost da u nekim trenucima poštujemo tišinu, a u drugima se vodimo strahću i oduševljenjem – oni su umjetnički poticaj, uzlet mašte, potpuna uključenost u ovaj neobičan i svjetlucavi svijet."

V. V. Raman (umirovljeni profesor fizike i humanističkih znanosti na Institutu tehnologije u Rochesteru i autor knjige *Truth and Tension in Science and Religion (Istina i tenzija u znanosti i religiji)*) navodi da je hinduizam – koji je svjesnost i prakticiranje umjetnosti kao nečeg životodajnog zadržao u samom središtu svakodnevnog duhovnosti – kroz povijest izbjegavao nadmetanje između znanosti i religije. Prof. Raman kaže da u hinduističkom svijetu postoji jasno razumijevanje što spada pod religijsko znanje, a što pod intelektualno, odnosno analitičko i svjetovno znanje. Dok bi za raspravu između znanosti i religije na Zapadu rekao da je u spoznajnom neskladu, istu raspravu u hinduizmu nazvao bi iskustvenim skladom. Unutar hinduističke rasprave moguće je promatrati neke stvari u logičnom i analitičkom

okviru (što omogućava znanost) i razlikovati to od druge razine iskustva, iskustva koje dolazi od onog što bismo mogli nazvati dubokom povezanošću. Smatra da je jedna od nepovoljnih posljedica znanosti ovisnost o racionalnosti. Iz njegova kuta gledanja, znanje preneseno kroz umjetnost, poeziju i ljepotu nije iracionalno, nego nadracionalno, i jednako je presudno u ljudskom životu kao i racionalnost. Da bi to objasnio, koristi se analogijom i uspoređuje znanost i religiju sa sonetom; dok logika može kvalitetno analizirati sonet po pitanju strukture, ljudski duh prodire do smisla. On suprotstavlja ono što je zajedničko znanosti i religiji u svrhu istraživanja komplementarnosti tih dvaju područja ljudskog nastojanja. Pascalova poznata tvrdnja "srce ima svoje razloge koje razum ne razumije", govori o stavu prosvjetljenih mislilaca i vizionara koji su shvatili da je svijet iznimno složen da bismo sve ugurali u okvire razuma.

Većina znanstvenika vjeruje da postoji kompletan i konačan skup zakona koji upravljaju fizičkim pojavama te da kontinuirano napredujemo u smjeru otkrivanja tih zakona. To vjerovanje dio je temeljne doktrine, odnosno učenja znanosti. Okrenimo se religiji. U svojoj poznatoj studiji o religiji iz 1902. godine, *Varieties of Religious Experience (Raznolikost religijskog iskustva)*, harvardski filozof William James opisuje religiju na sljedeći način: "Kada bi religiju trebalo okarakterizirati u najširem i najopćenitijem smislu, moglo bi se reći da obuhvaća vjerovanje o postojanju nevidljivog poretka i da najveća dobrobit leži u našem harmoničnom prilagođavanju tom poretku." Prema tome, religija i duhovnost su, zapravo, osobno i subjektivno iskustvo i to ih razlikuje od znanosti. Pretpostavimo da znanje unutar religije možemo grubo klasificirati u dvije vrste: transcendentno iskustvo te sadržaj svetih religijskih knjiga, kao što su židovski *Stari zavjet*, kršćanski *Novi zavjet*, islamski *Kuran* i hinduističke *Upanišade*. Ovo transcendentno iskustvo – neposredno i nužno osobno iskustvo povezanosti s nevidljivim božanskim redom – prekrasno je opisao svećenik u Jamesovoj knjizi: "Sjećam se noći i točnog mjesta na vrhu brda gdje se moja duša otvorila prema beskonačnosti; vidio sam susret dvaju svjetova, unutarnjeg i vanjskog. Bila je to dubina koja doziva drugu dubinu – dubinu koju je moja vlastita borba otvorila u meni, na koju odgovara neuobičajena dubina oko mene, koja obuhvaća zvijezde. Stajao sam nasamo s Njim, s onim koji je stvorio mene i svu ljepotu svijeta, svu ljubav, patnju, pa čak i iskušenje. Nisam ga tražio, ali osjećao sam

savršeno jedinstvo svog duha s Njegovim..." Iznimno osobna i neposredna priroda ovog opisa transcendentnog iskustva daje mu autentičnost i snagu. Njegova istinitost leži u samom subjektivnom iskustvu. Kvaliteta iskustva ne može se obuhvatiti ili izmjeriti kao na voltmetru i stoga se ne može prenijeti drugima.

Pogledajmo drugu perspektivu prirode stvarnosti, sa stajališta jednog idealiste iz knjige *The Presence of the Sacred (Prisutnost Svetog)*, autora Sime Sharme: "Materijalist poštuje materijalnu prirodu kao tvar ili energiju. Njemu stvarnost otkriva zakone i principe koji pripadaju materiji i fenomenima. Idealistu je svijet fenomena samo privid, a ideja stvarnost. Univerzum ova dva stajališta usklađuje s njihovim individualnim iskustvima i otkriva im sukladne odgovore. Materijalizam i idealizam dovedeni u krajnost, međusobno se isključuju, obezvrjeđujući kozmičko iskustvo i ljudski život, ostavljajući ljudska bića duboko podijeljenima. Bezdan se otvara između svijeta činjenica i istinitosti iskustva... Ova podjela u našoj psihi zaista se osjeća u današnjem čovječanstvu. Imamo osjećaj međupovezanosti svih stvari – misli s postojanjem, a postojanja s fenomenima i materijom. Ono što nam preostaje je intuicija o cjelovitosti, ali s iskustvom podijeljenosti."

"Ideja da se znanost i duhovnost na neki način međusobno isključuju, štetna je za obje..."

U svojoj knjizi *The Universe in a Single Atom (Univerzum u atomu)* Dalaj Lama govori o uvođenju subjektivnog iskustva u okvire znanosti te zagovara metode približavanja znanosti i duhovnosti. U znanstvenim procesima koji se primjenjuju u izučavanju svijesti, kada se sluša neka osoba koja objektivno

prepričava svoja mentalna stanja, Dalaj Lama smatra da je najvažnija dimenzija izostavljena, a to je subjektivno iskustvo pojedinca, bilo da se radi o teoriji kognitivne psihologije, neurobiološkoj analizi ili teoriji evolucije. Postavlja pitanje možemo li zamisliti znanstvenu metodologiju za proučavanje svijesti kojom bi se robusna metoda prvog lica¹, koja u potpunosti opravdava fenomenologiju iskustva, mogla kombinirati s objektivnom perspektivom proučavanja mozga. To bi nas moglo odvesti ne samo do većeg razumijevanja svijesti, nego i do boljeg razumijevanja dinamike ljudskog uma i njegove povezanosti s boli.

Novе teorije u neuroznanosti sugeriraju da je svijest suštinsko svojstvo svega, baš kao gravitacija. Taj napredak otvara svijet mogućnosti za suradnju između budista i neuroznanstvenika. "Srce svijesti je", kaže neuroznanstvenik Christof Koch, "to da se ona osjeća kao nešto. Kako je moguće da taj komad materije, kao što je moj mozak, može osjećati bilo što?" Koch, jedan od vodećih svjetskih stručnjaka na području svijesti, i Dalaj Lama su 2013. godine jedan cijeli dan raspravljali o neuroznanosti i umu. Imali su različite pristupe. Koch je ponudio suvremene znanstvene teorije o toj temi, a Njegova Svetost je uzvratila drevnim budističkim učenjima. Na kraju razgovora, dvojica mislilaca su se složila gotovo po svim pitanjima. "Ono što me se najviše dojmilo je njegovo vjerovanje da je svijest svugdje – ono što mi na Zapadu zovemo 'panpsihizam'", kaže Koch, "i da moramo smanjiti patnju svih svjesnih stvorenja." Panpsihizam, ideja univerzalne svjesnosti, istaknuta je misao u nekim ograncima drevne grčke filozofije, paganizma i budizma. Donedavno, moderna je znanost u velikoj mjeri odbacivala tu ideju. U svom radu o svjesnosti Koch surađuje s istraživačem Giuliom Tononijem. Tononi je otac najpopularnije moderne teorije o svijesti zvane Teorija integriranih informacija (*Integrated Information Theory* - IIT). Ta teorija kaže da se svjesnost javlja u fizičkim sustavima koji sadrže mnoge različite i međusobno vrlo dobro povezane informacije. Na temelju te pretpostavke, svjesnost se može mjeriti kao teoretska kvantiteta koju istraživači zovu *phi*.

Međutim, izvan granica fizičkog mozga, znanstvenici su tek počeli shvaćati što je to um ili svijest kao takva. S druge strane, budizam već tisućama godina

povezuje um sa sviješću. Traleg Kyabgon Rinpoche je tvrdio da um blista i dok je prazan, za razliku od ostalih objekata. Na sličan način, prema Teoriji integriranih informacija, svijest je urođena kvaliteta svega. Ipak, značajnije se pojavljuje samo u određenim okolnostima – kao što svi objekti imaju masu, ali samo oni veliki imaju značajniju gravitaciju.

Dogen, osnivač najveće škole zen budizma u Japanu (*soto zen*), u svom je glavnom djelu *Shobogenzo* otišao toliko daleko da je rekao: "Sve je svjesno biće." Trava, drveće, Zemlja, Sunce, Mjesec i zvijezde, sve su oni um, zapisao je Dogen. "Suočio sam se s budističkim učenjem da je svijest vjerojatno posvuda prisutna na različitim razinama i to me potaknulo da ozbiljno prihvatim razmjere te teorije", kaže Koch. Kroz dodatna istraživanja, Koch i Tononi mogli bi bolje istražiti svijest u svrhu znanstvenog dokazivanja da su sva bića svjesna. U međuvremenu, budisti cijelog svijeta stalno rade na razvoju razumijevanja uma. Traleg Rinpoche kaže da se analitičke metode mogu samo približiti razumijevanju uma. Umjesto toga, kaže, odmarajući um i kontemplirajući ga, meditant može razviti razumijevanje prirode uma i njegova odnosa prema svemu ostalom.

Temeljem iznesenih razmišljanja, zagonetka Boga je najljepše i najfascinantnije pitanje vrijedno bavljenja iz svake perspektive i svakim dostupnim načinom istraživanja. Nema razlike između duhovnog i fizičkog univerzuma, nema razlike između unutarnjeg i vanjskog, između subjektivnog i objektivnog, između natprirodnog i racionalnog. Ipak, paradoksalno je što mnogim ljudima upravo takva jasna razgraničenja i razlikovanja pomažu da razumiju i usklade svoj duhovni i znanstveni pogled na život. ☸

Sengleskog prevela: Daniela Devčić

¹Perspektiva "prvog lica" – odnosi se na metodu u društvenim znanostima i psihologiji gdje je istraživač ujedno i subjekt. Ova metoda se temelji na izravnom, subjektivnom iskustvu pojedinca kao početnoj točki za stvaranje znanja, a ne na promatranju drugih iz vanjske perspektive.

NOVO VRIJEME, STARA ZNANOST

Delia Steinberg Guzmán

Često se govori i piše da živimo u vremenu tehnologije i pritom se ne zaboravljaju naglasiti prednosti koje tehnologija donosi.

Sve su aktivnosti sistematizirane; kompjutorizacija obuhvaća sve pore života; dan za danom strojevi sve više zamjenjuju ljudski rad; sredstva komunikacije skraćuju udaljenosti i vrijeme. Izgleda kao da se nalazimo nadohvat toliko sanjanog raja: dana s mnogo slobodnog vremena, tjedna s nekoliko neradnih dana...

Međutim, na mnoge paradokse sadašnjeg trenutka nadovezuje se još jedan, dovoljno važan da mu posvetimo potrebnu pažnju. U svijetu tehnologije pokušalo se olakšati sve aspekte materijalnog života, ali ništa nije napravljeno za dobrobit psihološkog, mentalnog i duhovnog života. Ovi subjektivni svjetovi ostali su jednako dezorganizirani kao i u vrijeme špiljskog čovjeka.

Psihologija i njene pomoćne znanosti kategorizirale su ljude na tipove i time olakšale raspoznavanje određenih karakteristika te u slučaju bolesti, njihovo liječenje. To je istina, ali kategoriziranje tipova ljudi u knjigama i grafičkim prikazima nipošto ne rješava praktični problem ljudskog bića, bespomoćnog pred samim sobom. Treba shvatiti da to što netko zna da je pretjerano stidljiv, ne znači istovremeno i nadvladavanje stidljivosti; znati da posjedujemo neobuzdanu maštu, nije isto što i njome vladati.

Danas čovjek može upravljati velikim brojem različitih strojeva, ali je nesposoban upravljati depresijom, obuzdati svoje nagone, suzdržati bijes ili probuditi svoju duhovnost. To ne znači da on sve to ne želi postići; čovjek to mnogo puta poželi, ali ne može. Ne zna kako. Tehnologiju ne zanimaju ovi problemi, a nije moguće ni izumiti neki sustav koji bi

omogućio rad s tim nemjerljivim subjektivnim datostima nutarnjeg čovjeka.

Kao rezultat toga, dok znanost i tehnika napreduju u osvajanju rada, stvarajući sve veće mogućnosti materijalne udobnosti, čovjek sve dublje uranja u beznade svog nezadovoljnog "ja". Što ima više slobodnog vremena, čovjek osjeća sve veći strah jer ne zna ostati nasamo sa samim sobom niti shvaća tajne onog čudnog sudruga s kojim svakodnevno živi, svog unutarnjeg Ja.

Umjesto da služe svrsi zbog koje su stvoreni, strojevi su uzurpirali ljudske snage i zarobili čovjeka kojeg naizgled oslobađaju. Više se gotovo ni ne može zamisliti život bez telefona, električnih uređaja, dizala, pomičnih stepenica ili televizijskih prijemnika. A čovjek se skutrio, nemoćan pred tehnologijom koju je sam stvorio:

- govorimo o sistematizaciji podataka, a ne možemo organizirati unutrašnji život;
- govorimo o borbi protiv zagađenja, a ne možemo izbjeći loše misli i osjećaje;
- govorimo o nadzvučnim avionima, ali ne možemo ubrzati razumijevanje stvari;
- govorimo o miru i ljubavi, o ljudskim pravima, a ne znamo ni voljeti ni živjeti u miru; ne shvaćamo ljudska prava jednostavno zato što ne shvaćamo ni čovjeka.

Tehnologija? Oslobađanje? Kontrola nad životom? Ostavimo se paradoksa i shvatimo jednom zauvijek da samo čovjek koji zna koliko je težak i čudesan put upoznavanja samoga sebe može dati vrijednost slobodi i životu, može upotrijebiti znanost i tehnologiju za dobrobit čovječanstva.

Započnimo zato novo vrijeme sa starom znanostu: "Upoznaj samoga sebe."

HERMETIZAM I RENESANSA

Branko Zorić

Sjeme neoplatonizma, posijano u Aleksandriji, preživjelo je u latentnom obliku gotovo dvanaest stoljeća i potaknulo čudesno razdoblje renesanse. Ovaj filozofski, umjetnički, znanstveni i religijski pokret probudio je srednjovjekovnu Europu neuništivim duhom obnove.

Poznato je da su gotovo svi renesansni filozofi bili neoplatoničari, ali manje je poznato da je cijela renesansa bila prožeta hermetičkim učenjem.

Hermetizam kao filozofski i religijski nauk karakterizira doživljaj svijeta na temelju grčkog tumačenja drevne egipatske religije. Zasniva se na tzv. hermetičkim spisima koji se pripisuju Hermesu Trismegistosu i sadržavaju velik raspon tema: kozmička načela, prirodu, redove bića, spoznavanje božanskog, misticizam, magiju, alkemiju i medicinu. Današnji znanstvenici ih dijele na dva dijela: filozofsku i religijsku hermetiku, i tehničku (magijsku i teurgijsku) hermetiku. Nastali su u doba helenizma i Rimskog Carstva i bitno su utjecali na oblikovanje svjetonazora među učenim krugovima na prijelazu iz stare u novu eru.

Godine 1471. Marsilio Ficino sa starogrčkog je jezika preveo skup hermetičkih tekstova koji će se pod

nazivom *Corpus Hermeticum* tijekom sljedećih stotinu godina proširiti cijelom kulturnom Europom.

Nitko od velikana renesanse nije sumnjao u stvarno postojanje Hermesa Trismegistosa. U svom uvodu u prijevod *Corpusa Hermeticuma*, Marsilio Ficino piše: "Zvali su ga Trismegistos – trostruko velik, jer bijaše filozof, najveći svećenik i najveći kralj. Kako piše Platon, među Egipćanima bijaše običaj da biraju svećenike među filozofima i kraljeve među svećenicima... Budući da je bio prvi među filozofima, on se od prirodne filozofije i matematike uzdizao do kontemplacije bogova i prvi je vrlo učeno raspravljao o slavi Boga, redu demona i seobi duša. On je ujedno prozvan i prvim pronalazačem teologije."

Takvo Ficinovo mišljenje o Hermesu prihvatit će renesansni filozofi od Pica della Mirandole, Frane Petrića i Giordana Bruna do Campanelle.

S druge strane, isusovac Isaak Casaubonus proglašava hermetičke tekstove povijesno nevjerodostojnima, a Hermesa Trismegistosa mitom.

Duh renesanse

U najširem smislu, renesansa je obnova čovjeka i svijeta, obnova vrijednosnog sustava i kriterija kroz

usmjeravanje svijesti prema univerzalnim humanističkim vrijednostima i uspostava čovjekovog dostojanstva kroz sjećanje na njegovu višu prirodu.

"Čovjek je stvoren da bi spoznao božanska djela, da bi vladao svime ispod neba, da bi spoznao božansku moć te da bi otkrio umijeće spoznavanja svega dobrog."

"Bog želi biti spoznat od čovjeka. Dobro iz kojeg sve proizlazi želi biti viđeno. Zato Bog stvara čovjeka. Stvorio je čovjeka koji mora oponašati i njegovu razumnost i njegovu brigu za stvari. Čovjek je dobio zemaljsko tijelo (sklop četiriju elemenata) da bi mogao ispuniti svoj zadatak. Jedino među živim bićima dvojako biće jest čovjek, upravo zbog njegova zadatka." (*Corpus Hermeticum*)

Renesansa iznova gradi porušene mostove i veze s tradicijom, odnosno s klasičnim svijetom. Klasični duh, obnovljen u renesansi na autentičan način, postaje model, arhetip, uzor i stil. U svakom se djelu odražava univerzalna ideja ljepote i harmonije.

Ključne renesansne ideje su otkrivanje ljudskih potencijala i upoznavanje prirodnih zakona koji vladaju čovjekom, kao i nutarnjih sposobnosti poput plemenitosti, velikodušnosti, dobrote, volje, imaginacije... koje može razvijati svako ljudsko biće.

Temeljno pitanje koje se postavlja je pitanje ljudskog korijena i izvora: tko smo, odakle dolazimo, kamo idemo? Čovjek renesanse prepoznaje se u alegoriji o obrnutom stablu koje svoje korijenje ima na nebu, dok mu je dužnost i sudbina plodove davati na zemlji.

"Čovjek nije niže biće zato što je djelomično smrtnan, naprotiv, on je obogaćen smrtnošću jer je tako sastavljen sposobniji i djelotvorniji u ostvarenju svoje svrhe. On svojoj dvojakoj zadaći ne bi mogao udovoljiti da nije sastavljen iz dviju supstanci..."

Corpus Hermeticum, prvo latinsko izdanje preveo je i priredio talijanski renesansni filozof i neoplatonist Marsilio Ficino 1471. godine.

Toth, drevni egipatski bog mudrosti, Mjeseca, pisanja, znanosti i magije, najčešće prikazivan s glavom ibisa ili pavijana.

"Čovjek, nakon što je ispunito svoj zadatak na zemlji, biva nagrađen besmrtnošću, vraćajući se u svoje "normalno" stanje, sjedinjujući se sa svojim božanskim izvorom." (*Corpus Hermeticum*)

Renesansa otvara vrata znanosti i počinje istraživati prirodu kako bi otkrivala modele i uzore koje može primijeniti na oplemenjivanju sebe, odnosno ljudske zajednice. Za renesansne mislioce, znanost i religija, umjetnost i politika dijelovi su jedne jedinstvene cjeline. Oni oblikuju ideju o jedinstvu religije i jedinstvu Boga. Nikola Kuzanski kaže da Bog ima stotinu lica, ali je iza njih jedan i jedinstven. Giordano Bruno ističe primjer stare egipatske religije kao vrijedan uzor u kojem je nadahnuto pomirena ta mnogostrukost i jedinstvenost Boga i čovjeka.

Dok srednji vijek promatra čovjeka kao središte i vrhunac kreacije, ali njegovo postojanje na zemlji vezuje uz patnju i bol, renesansa otkriva vrijednost čovjeka u njegovim potencijalima. Ključna je promjena u uvjerenju i motivaciji života; u renesansi su za život primarni sloboda i sudjelovanje u svijetu. Kroz ideju *Homo Universalis* renesansa ponovno uspostavlja koncept cjelovitog čovjeka.

Materijalizam, koji snažno obilježava današnju znanost, bio je tijekom renesanse spriječen svjetonazorom koji se temeljio na dubokoj povezanosti čovjeka i kozmosa. Upravo razbijanje ovog etičko-religioznog jedinstva čovjeka i kozmosa pretvorilo se kasnije u znanost

utemeljenu na materijalizmu i racionalizmu, tj. na fragmentiranoj slici svijeta, s nesagledivim posljedicama.

Duh hermetizma

Hermetizam polazi od ideje da je čovjek biće koje je zaboravilo svoje božansko podrijetlo, ali ga, zahvaljujući svojoj inteligenciji i umu, može ponovno zadobiti.

"Da bi ispravno živio, čovjek mora biti pobožan. Tko to želi, mora se baviti filozofijom. Bez filozofije je nemoguće biti pobožan. Tko je naučio što su stvari i kako su raspoređene, i od koga i s kojom svrhom, zahvaljivat će Stvoritelju za sve što jest..." (*Corpus Hermeticum*)

Inteligencija je ovdje shvaćena kao refleksija božanskog uma, a ne puki razum. Inteligencija i intuicija, s njihovom sposobnošću povezivanja suprotnosti, omogućuju integraciju čovjeka u prirodu i povrat u božansko stanje. Jedna te ista energija oživljava univerzum i čovjeka i to je temelj astrologije. Čovjek je u svemu tome aktivno, a ne pasivno biće, sudionik života, a korištenje vlastite volje ključno je za njegovu evoluciju.

Nikola Kuzanski tako govori: "U trenucima dubokog razmišljanja, mi oslušujemo govor Boga. Budi svoj i ja ću biti tvoj. Ako si svoj vlastiti gospodar, ja ću biti s tobom."

Racionalizam ne može ni razumjeti ni pomiriti prividne suprotnosti kojima su protkani hermetički

tekstovi. U njima se svijet istovremeno prikazuje kao odraz božanskoga i dobar, ali i kao grob čovjekove besmrtno duše i zao. Međutim, hermetička tradicija ističe dvostruku prirodu čovjeka: prolazno i ograničeno tijelo zapravo je grob duše (*soma sema* iz orfičkih misterija), a problem svijeta i čovjeka vidi u izgradnji mosta kojim se ljudska svijest penje prema višim sferama gdje je zemaljski čovjek shvaćen kao smrtni bog, a nebeski bog kao besmrtni čovjek. U *Corpusu Hermeticumu*, XI, kaže se: "Bog je u duhu, duh je u duši, duša je u materiji."

"Učini se velikim do veličine bez mjere, skokom koji te oslobađa svega tjelesnog; uzdigni se iznad sveg vremena, postani *Aion*. Shvatit ćeš da ti ništa nije nemoguće, smatraj se besmrtnim i sposobnim da sve razumiješ, sve umijeće, znanje i značenje svakog živog bića." (*Corpus Hermeticum*)

Porfirije u *De abstinentia* upozorava na temeljni problem čovjeka bez obzira na prostor i vrijeme u kojima živi. On kaže: "Cilj je onoga tko misli što je, odakle je i kuda ide, onoga koji ne spava i u ovom životu ne traži samo sredstvo za uspavlivanje, da odbaci sve prolazno na sebi te da teži vječnome u sebi i vječnome uopće."

Ovo hermetičko učenje upozorava na potrebu promjene usmjerenja čovjekove svijesti od zemlje prema nebu, otkrivanja slobode i preuzimanja odgovornosti za vlastitu evoluciju. ☸

REVOLUCIJA ŽIVOTA

Nilakanta Sri Ram

Pogledaj bilo koje drvo bilo gdje; nema ništa dinamičnije od života koji kroz njega teče. Cijelo vrijeme prisutna je stalna izmjena, uzlazna struja koja teče kroz njegove stanice. Stablo koje izgleda tako mirno, pod kojim se možemo odmoriti i pronaći zaklon, sposobno je, kada za to dođe vrijeme, postići revoluciju, ali ne revoluciju primjenom sile, već revoluciju života koji u vrlo kratkom vremenu preobražava zemlju i sve na zemlji, od zimske goleti do mnogostrukih promjena i bogatstva proljeća. Ima li divnije revolucije od one koja se događa u prirodi odbacivanjem onoga što

je staro i prekrivanjem obnovljene zemlje svježim životom i ljepotom?

Ako je takva revolucija moguća u stablu, zar se ne može nešto slično, na višoj razini i još dublje i temeljitije, dogoditi u stablu života i znanja koje smo mi sami? Mi smo razvijeniji od drveća na zemlji, no udaljeniji smo u našim umovima od izvora našeg bića. Do revolucije može doći i u nama samima, i ona će se dogoditi sama po sebi, kroz nama urođene snage, kada ih ne budu ometale naše pogrešne misli i djela. (Nilakanta Sri Ram, *On the Watch Tower*, svibanj 1957.)

Sengleskog prevela: Dijana Kotarac

ULJUDNOST KAO ODABIR

Doris Toić

Što je zapravo uljudnost i zašto je to svjestan odabir?

Uljudnost se često veže uz izvanjski bonton, norme ponašanja koje ne moraju nužno odražavati naše unutarnje namjere. Zato se katkad doživljava kao sinonim za licemjerje, kao kada smo ljubazni samo zato što se to od nas očekuje ili kada od toga imamo neku korist. No, uljudnost u svojoj biti nije puka forma, već odraz našeg nutarnjeg *tona* za koji je potrebno pažljivo "ugađati žice", a to je pitanje svjesnog odabira, a ne društvene maske.

Riječ uljudnost povezana je s glagolom *uljuditi se*, što upućuje na proces usklađivanja s onim što je ljudsko. Sama činjenica da je potrebno usklađivanje znači da smo rođenjem ljudi tek u biološkom smislu, ali ne i u potpunom smislu riječi. Otuda i pitanje: što je to što nas uistinu čini ljudima?

U nama postoje nagoni i strasti, sile koje snažno oblikuju naš život. No, one nas ne određuju kao ljude – to dijelimo sa životinjskim svijetom. Čovjekova je posebnost u sposobnosti mišljenja, u težnji da postavlja pitanja, da traga za smislom i teži onome što je

vječno i nepromjenjivo, a ne u pukom preživljavanju ili zadovoljavanju želja. Platon govori o četiri temeljne vrijednosti: istini, dobroti, ljepoti i pravednosti. Naša sposobnost da ih prepoznamo i izražavamo određuje naše mjesto i našu ulogu u prirodi.

U nama je usađena sjemenka ljudskosti, sjemenka tih Platonovih arhetipova. To je naš najdublji identitet, ono što nas uistinu određuje. Svaki čovjek prirodno teži dobru i ljepoti, uznemiruje ga kad se istina izvrće ili kad se postupa nepravedno. No, naše neznanje i ograničena percepcija često nas sprječavaju da ih sagledamo u punini. Vidimo tek djelić stvarnosti pa se borimo za "svoju" istinu, "svoja" prava, "svoje" poimanje dobra i ljepote. Rast počinje onda kada otkrijemo da postoji istina šira od moje, pravda dublja od moje, ljepota i dobrotu koje nadilaze moju korist. Kada se takva unutarnja težnja pretoči u praksu, rađa uljudnost.

Tada smo uljudni jer poštujemo i tuđe viđenje istih vrijednosti, ma koliko se razlikovalo od našega. Uljudni smo jer prvenstveno vidimo ono što nas povezuje, a ne ono što nas dijeli. Uljudni smo prema svim bićima, prirodi i stvarima jer u njima prepoznamo ili barem

naslućujemo život – onaj isti koji nas nadilazi i spaja, puno veći od svih naših trenutnih doživljaja stvarnosti.

Na Istoku se kaže da je život škola u kojoj se učimo biti ljudi. U toj su školi naše boli i radosti, uspjesi i neuspjesi, smijeh i suze – lekcije iz ljudskosti. Učenje podrazumijeva pogreške, ali i njihovo ispravljanje. Ako nam je ponekad teško pogledati se u ogledalo, to je dokaz da u nama postoji sjeme koje traži da ga negujemo. Možemo dugo opravdavati svoje slabosti i prebacivati krivnju na druge, ali kada jednom odlučimo učiti, postaje jasno da uzrok naše "raštimanosti" nisu drugi. Svatko je odgovoran za melodiju koju širi oko sebe. Svatko treba ugadati vlastite misli, osjećaje i želje. U njima je mogućnost stvaranja harmonije ili kakofonije.

U dokumentarnom filmu *Human* ljudi diljem svijeta govore o ljubavi, slobodi, sreći i patnji. Posebno se ističe priča mladića koji je, odrastajući u nasilju, ponio sa sobom izopačenu sliku ljubavi. Nakon što je izgubio najbliže, u zatvoru ga posjećuje žena kojoj je ubio kćer i unuku. Svojim oprostom darovala mu je nevjerovatnu lekciju o bezuvjetnoj ljubavi. To je čin oprosta koji pokazuje da ljudskost doseže svoje vrhunce upravo onda kada nadilazi samu sebe. A to je uvijek svjestan odabir.

Naša težnja prema istini, dobroti, ljepoti i pravdnosti naj snažnije se izražava kroz ljubav. Ljubav je most koji te vrijednosti pretvara u stvarnost. Ona ne znači odsutnost sebičnih nagona, već snagu da ih nadvladamo zbog drugoga. Uljudnost bez unutarnjeg ispunjenja nije istinska uljudnost. Kada za nekoga kažemo da je "postupio kao čovjek", tada prepoznavamo da je kroz njega zasjalo nešto od temeljnih ljudskih vrijednosti o kojima govori Platon, unatoč svim slojevima ponosa, straha i slabosti. Takav čovjek uspio je "ugoditi svoje žice" i tako pronaći jedini način da doista bude živ u ljudskom smislu.

Koliko god nam se to nekad činilo teškim i dalekim, čovjek posjeduje sposobnost da sanja i raste prema onome što može postati. Naše svakodnevne male odluke nude bezbroj prilika da uskladimo vanjski izraz s unutarnjom biti.

Svatko od nas želi ostaviti trag – u poslu, karijeri, obitelji, u djelima. Ali što je ono što svijetu uistinu treba? Nebitno je što i koliko posjedujemo, kakav nam je društveni status. Naš najveći poziv nije da budemo bogati, moćni ili slavni, nego da budemo ljudi. To je jedini trag vrijedan ostavljanja – i naše predanosti. Ono što samo čovjek može ostaviti jest ljudski trag, potvrdu da smo živjeli kao ljudi. To je naše najvrjednije nasljeđe.

Danas, dok raste strah od umjetne inteligencije i robotizacije, prava opasnost ne leži u strojevima, nego u našem vlastitom nesvjesnom djelovanju koje nas pretvara u robote, u zaboravu da uvijek imamo mogućnost izabrati način na koji dodirujemo svijet. Svaki trenutak pruža priliku za ljepšu misao, topliju riječ, plemenitiji čin.

Ne trebamo čekati druge da učine prvi korak, ni reforme ni velike promjene sustava – promjena uvijek počinje u nama. Priroda nam je sve dala, a naša je zadaća da te darove pretočimo u život. Jer, uljudnost rađa uljudnost, a možda netko upravo sada čeka samo jedan primjer – naš.

CVIJETA ZUZORIĆ

Cvijet na drači

Marta Marić

Povijest pamti mnoge ljude, ali životi nekih od njih ostali su do danas kao velom prekriveni. Naziremo samo njihove odraze u životima i djelima drugih ljudi.

Takav je primjer i dubrovačka pjesnikinja Cvijeta Zuzorić čiju nemamo sačuvanu niti jednu pjesmu i niti jedno pisano djelo. Zato je još i danas predmet brojnih pretpostavki i nagađanja: je li Cvijeta, najpoznatija žena hrvatske renesanse, uistinu bila umjetnica i inspirativna književnica?

Znamo da se rodila oko 1552. godine u Dubrovniku, u obitelji trgovca koji kasnije dobiva plemstvo, i da se u njezinoj najranijoj dobi obitelj seli u Anconu u kojoj Cvijeta provodi djetinjstvo i mladost.

Stekla je puno šire i dublje obrazovanje nego njezine vršnjakinje u Dubrovniku, a i sam njezin odgoj bio je oslobođen brojnih konvencija koje su opterećivale odgoj njezinih vršnjakinja u rodnom gradu. Govorila je talijanski i latinski, bila upućena u književnost, umjetnost i filozofiju. Godine 1570. udala se za firentinskog plemića Bartolomeja Pescionija i iste godine dolazi u Dubrovnik jer je veliki vojvoda toskanski Cosimo I. Medici imenovao njezina supruga firentinskim konzulom u Dubrovačkoj Republici. Tamo će provesti trinaest godina života, nakon čega će se vratiti u Anconu. Službeni razlog odlaska iz Dubrovnika bio je bankrot njezina muža. Međutim, u pričama koje i danas žive,

čini se da je pravi razlog njihova povratka u Anconu bila zavist koju je Cvijeta izazivala svojom ljepotom i učenošću, zbog čega se našla na udaru zlobnih kleveta.

Uđemo li u priču o Cvijeti Zuzorić, pronaći ćemo bogatstvo života i ljubavi prema skladu i ljepoti... Nažalost, vrijeme u kojem je rođena nije pogodovalo njezinoj osobnosti i nastojanjima. Sačuvani zapisi govore da je Dubrovnik bio nepristupačan za vanjske utjecaje, a osebujan život grada odražavao se i u životu njegovih stanovnika. Vrlo brzo nakon dolaska Cvijeta je oko sebe počela okupljati učene i poznate ljude, umjetnike i intelektualce. Bilo u njezinom dubrovačkom salonu ili na ladanju, vodile su se znanstvene rasprave, razgovori o umjetnosti, filozofiji, a posebno o pjesništvu. Cvijeta je u Dubrovnik donijela dah renesanse.

Filozofski dijalozi

Cvijetine dubrovačke prijateljice bile su Nikoleta Rastić, Julija i Nada Bunić i Mara Gundulić, sve pjesnikinje i obrazovane žene kojima je umjetnost bila estetski put potrage za istinom. Ipak, najdublje prijateljstvo povezivalo je Cvijetu s Marom Gundulić i njezinim suprugom Nikolom Gučetićem. Smatra se da je upravo ovo duboko i istinsko prijateljstvo Cvijete i Mare potaklo Nikolu Gučetića, dubrovačkog filozofa, znanstvenika, političara i polihistora te jednog od najumnijih Dubrovčana onog vremena, da napiše dva filozofska dijaloga koje vode Mara i Cvijeta: *Dijalog o ljepoti nazvan Cvijet* i *Dijalog o ljubavi nazvan Cvijet*. Iako su dijalozi posvećeni Cvijetinoj sestri Niki, u stvarnosti su pisani u čast Cvijete.

Dijalog o ljepoti započinje pitanjem što je ljepota, na što Cvijeta, navodeći Platonovu misao, odgovara da je ljepota odraz ljepote duše. Kao potvrdu Cvijetine tvrdnje, Mara se poziva na samu Cvijetu koja je, kako kaže, prelijepa žena s još ljepšim duhom. Od Cvijetine anđeoske ljepote, preko misli brojnih filozofa o ljepoti, dijalog završavaju platoničkim poimanjem ljepote kao snage koja uzdiže i oslobađa čovjeka od strasti i afekata koji ga izobličuju i nagrđuju. Na kraju, ističu sramežljivost i skromnost kao najveće kreposti.

Dijalog o ljubavi nastavlja se dan kasnije. Na početku dijaloga Mara pita Cvijetu: "Ako se u moju ljubav prema Vama tako pouzdajete, zborite mi, molim Vas, o ljubavi, kako jučer obećaste." Cvijeta iznosi učenja grčkih filozofa prema kojima je ljubav snaga koja upravlja svijetom i nebeskim tijelima, ona koja oplemenjuje dušu. I u ovom dijalogu Mara upućuje pohvale Cvijeti u tadašnjoj maniri i kaže da je rasla u području Venere i Merkura te da se njezina duša,

prije nego što je sišla na svijet, družila s Lunom, božicom čistoće.

Ideal dame

Cvijeti su se zbog njezine učenosti i ljepote divili mnogi umjetnici i posvećivali joj svoja djela. Među njima su bili brojni dubrovački i talijanski pjesnici: Dominko Zlatarić, pjesnik i prevoditelj; Miho Monaldi, hrvatski filozof, matematičar, teoretičar glazbe i pjesnik; Miho Bunić Babulinov, pjesnik i prevoditelj, Marin Battitore, Cesare Simonetti da Fano, Gianbattista Boccabianca, Torquato Tasso, Dinko Ranjina i brojni drugi.

Dominko Zlatarić, zanesen Cvijetom još kao mladić, posvetio joj je svoje prve stihove:

*U prvi cvit moje mladosti drag ukras
gizdave gospoje svu nad mnom steče vlas,
srce mi posvoji i u zlat vez stavi,
a dušu opoji nebeskom ljubavi. (Marković, 1970.)*

Četrnaest godina nakon što je Cvijeta otišla iz Dubrovnika, Dominko Zlatarić joj posvećuje prijevod *Ljubav Pirama i Tizbe* iz Ovidijevih *Metamorfoza* i moli je da mu pomogne u stvaralaštvu:

*... Obrati, Fiora, proć meni pogled tvoj
jer stojim kako nijem bez tebe, ti si red,
ti s` nauk s kojim grem od tamnijeh ponaprijed...
(Marković, 1997.)*

Dubrovački pjesnik Miho Monaldi, poznat po filozofskim raspravama, bio je još jedan Cvijetin poklonik.

Nikola Gučetić

U svojoj zbirci *Rime* posvetio joj je dva soneta u kojima izražava svoju ljubav i poštovanje. Također, piše djelo *Irena, iliti o ljepoti (Irene, overo della Bellezza)* u kojem je Cvijeta jedna od sugovornica.

Miho Bunić Babulinov, također dubrovački pjesnik, napisao je pjesmu u pohvalu Cvijete u kojoj ističe njezinu nebesku ljepotu i ljekovito djelovanje na duše. Neki smatraju da je Cvijeti posvetio cijeli ciklus pjesama *Pjesni ljuvene*.

Cesare Simonetti da Fano zamolio je svog prijatelja Zlatarića da objavi njegovu zbirku pjesama i posveti je "dostojnoj dami", što je ovaj i učinio upisujući Cvijetino ime. Za Simonettija je Cvijeta "cvijet koji krepošću pali svijet, nebo čistim plamenom razgara, ljupkošću pobjeđuje narcise, kante, ruže, ljiljane, amarante i sa sobom nosi metaforu vrta". I talijanski pjesnik Monaldi je u dva soneta slavio Cvijetu.

Ne znamo je li Torquato Tasso osobno poznao Cvijetu, ali je po želji svog prijatelja G. Mostija Cvijeti u čast spjevao osam pjesama. On je Cvijetu i nazvao *Fior di spina* ili, kako je Nazor preveo, *Cvijet na drači*, drugim riječima – crvena ruža.

1.
Ko što je oro od ptica najjači
Tako je svih cvjetova
Kralj Cvijet na drači;
Međ oštrim trnjem nalazi ga Amor...

2.
Da l' gradila je Priroda
Taj mirisavi cvijet,
Il' Amora je djelo prekrasno?...
(prijevod Nazor)

Cvijetin odjek nalazimo i kod kasnijih književnika. Milan Šenoa, književnik i geograf, u svojoj drami *Kako vam drago* objavljenoj 1893. godine uvodi Cvijetin lik. Ernest Katić, dramski pisac rođen u Dubrovniku, pisao je o dubrovačkoj prošlosti i Cvijeti posvećuje svoju dramu *Cvijeta Zuzorić*.

Ni veliki pjesnik Tin Ujević nije mogao zaobići Cvijetu, a spominje je u pjesmi *Naše vile*:

Gdje su nama drage rajne sestre i drage,
Marulova seja i Dubravka, gdje Cvijeta?
Procvjetaše polja i plodan s rosne vlage
perivoj u cvatu pramaljeća cvjeta:
gdje su naše nimfe i sve čari nage
gizdavih ljepota, krasnije od cvijeta;
gdje su vaše vile, Đivo, Šiško, Đore,
vi, dva Dinka, i Tasso, pokloniče Flore?

Matko Sršen, hrvatski redatelj i dramatičar, piše djelo *Cvijeta Zuzorić, treći spol* koje je u režiji autora prouzvedeno 2005. godine u Teatru &TD u Zagrebu. I hrvatski književnik Luko Paljetak piše djelo *Skroviti vrt*, u kojem, kroz Cvijetin dnevnik, dobivamo odsjaj njezina nutarnjeg svijeta.

Biografije

Tko je, zapravo, bila Cvijeta Zuzorić, pjesnikinja i muza brojnih hrvatskih i talijanskih umjetnika, istinska dama renesanse? Njezina fizička i duhovna ljepota nadahnjuje iznova kroz stoljeća sve one koji u njoj prepoznaju ideal dame.

Prvu inspirativnu biografiju Cvijete Zuzorić napisao je uvaženi dubrovački povjesničar Saro Crijević devedeset dvije godine nakon njezine smrti. Crijević ističe da nije bila samo talentirana pjesnikinja i slikarica, nego i slavna po pjesničkom umijeću u Dubrovniku i čitavoj Italiji, čestita vladanja, uzor gospodama svih staleža. Nezaobilazne su i priče koje su se prenosile o njezinoj ljepoti i učenosti.

Doista je za pisanje stihova imala prirodan dar, lakoću, okretnost i oštromnost tako da se činilo da je odgojena u njedrima Muza... Doista je u Cvijete zasjala takva snaga duha, takva ljubav za književnost, takva odlična pjesnička sposobnost i takvo poznavanje plemenitih umijeća...

Franjo Marija Appendini, u svojim *Noticijama*, pretpostavlja da je Cvijeta bila ozbiljna književnica. Biograf Sabo Slade u svom djelu *Fasti litterario-Ragusini* navodi kako svi potvrđuju da je Cvijeta

bila izvrsna pjesnikinja. Ivan Kukuljević Sakcinski je uspoređuje s talijanskom spisateljicom Lukrecijom Fornabuoni.

Jorjo Tadić, jedan od autora kritičke biografije Cvijete Zuzorić, smatra da je ona najvjerojatnije pisala pjesme i bila jedna od naših prvih pjesnikinja. Svoj stav temelji na njezinom obrazovanju i druženju s pjesnicima.

Postoje i novije biografije u kojima je Cvijeta izbrisana iz povijesti kao pjesnikinja budući da nema pisanih tragova o njezinom književnom radu.

Drugo pitanje, na koje ne postoji jasan odgovor, jest zašto je njezin život izazivao zavist mnogih. Znamo samo da su klevete, koje su je počele pratiti, potaknule njezine prijatelje da joj stanu u obranu. Pjesnik Zlatarić je u nekoliko svojih pjesama brani govoreći o zlobnim i zavidnim ljudima koji po sebi sude druge.

Njezina najbolja prijateljica Mara Gundulić odbijala je od Cvijete snagom prijateljstva udarce zavidnika. Svoje nezadovoljstvo izrazila je u predgovoru koji je napisala za djelo svog supruga *Razgovori o Aristotelovoj Meteori (Discorsi sopra le Metheora d' Aristotele)*:

*Osvjedočena sam, štoviše i nadam se, da Vaše ime, tako dično i ugledno, mora biti najsigurnijom obranom protiv bijesnih udaraca zavidnika što žive u našem Gradu, i protiv onih koji su, po svojstvenoj im i prirodnoj zloći, uvijek pripravnici da grizu i razdiru tuđe stvari, od kojih ste ujedan bili Vi pogodeni više negoli ikoja druga žena u mojoj domovini. Uzrok su tome bile ne samo Vaše rijetke odlike, dosad upravo nevidene u druge žene našega stoljeća, koja je ljepotom tijela i krepošću duše povećala muku zlobnika, jer kao što uvijek biva: stvari najizvrsnije jačaju bol onih koji su prepuni pakosti i zavisti, te da njihova slabo zaraštena rana ne bude povrijeđena žalošću, bijednici ti daju glupim riječima oduška svojoj žalosnoj strasti... (Izvadak iz knjige Zdenka Marković, *Pjesnikinje starog Dubrovnika*)*

Mara je žestoko napala zlobnike i zavidnike u namjeri da ih ušutka. Međutim, svojom posvetom i obranom Cvijete izazvala je toliku uznemirenost da je djelo povučeno. Drugo izdanje tiskano je bez Marina predgovora. Crijević, u posljednjem dijelu Cvijetine biografije, piše: *Zaista, nimalo ne sumnjam da je Cvijetine pjesme sabrao netko od onih koji su se toliko divili njezinim vrlinama, no da li su one ikad izašle na svijetlo ili se još uvijek kriju u nekom kutu, potpuno mi je nepoznato.*

Usprkos jalu, kroz stare biografije i djela brojnih umjetnika sjaji Cvijeta kao renesansni cvijet i ostaje udaljeni eho o njoj kao najzagonetnijoj hrvatskoj pjesnikinji i renesansnoj dami. ☞

Život je univerzalan i svugdje prisutan princip i nema ničega u čemu ne bi bilo života... U prirodi ništa nije mrtvo... Ne postoji ništa tjelesno što ne bi imalo dušu skrivenu u njemu.

Paracelzus